

i ens condemna a viure en una eternitat sense temps) com si projectem eternament el nostre desplegament temporal en una vida ultraterrenal, tant en un cas com en l'altre, la mort no resol el misteri de la vida. Potser, en aquest sentit, convé matissar una mica la «claredat gairebé infantil» que Defez atribueix a Unamuno quan aquest es mostra convençut de la necessitat que hi hagi una vida eterna. Si més no, deu ser aproximadament igual d'infantil mostrar-se convençut d'això que mostrar-se convençut de tot el contrari. Amb l'única diferència, potser, que qui liquida el problema negant la possibilitat d'una existència més enllà de la mort creu falsament haver resolt el problema, simplement, negant-lo. Wittgenstein ens vindria a recordar que el problema rau *en un altre lloc*.

Que *De la pròpia veu a la veu pròpia* permeti, també, exercir la dissensió —encertada o no— respecte alguns dels punts de vista expressats per l'autor demostra, al capdavant, la seva capacitat d'excitar el lector i moure'l a pensar per si mateix; no hi ha res de més filosòficament devastador que un llibre incapaç de provocar cap mena de reacció en els seus lectors. Es fa difícil imaginar que l'últim llibre d'Antoni Defez pugui suscitar aquesta mena d'apatia en ningú que s'hi apropi amb ganes d'explorar les duplicitats que s'amaguen en els replecs de la nostra veu. ☞

Pau Viciano

QUATRE TÍTOLS DE LA BIBLIOTECA DE PENSAMENT CRÍTIC

Dialèctica de l'irracionalisme

Enzo Traverso, presentació de Gustau Muñoz

96 pp., 2022, Afers

Passatges de frontera

Albert O. Hirschman

102 pp., 2022, Afers

Aspectes de la nova extrema dreta

Theodor W. Adorno, epíleg de Volker Weiss

64 pp., 2022, Afers

Despertem!

Edgar Morin, epíleg d'Ana Sánchez

64 pp., 2022, Afers

Amb aquesta col·lecció dedicada al pensament crític, l'Editorial Afers fa una aposta per donar continuïtat a una temàtica que ja ha anat abordant en altres seccions del seu portentós catàleg. I ho fa amb empenta: en menys d'un any ja ha tret a la llum

quatre títols, obres breus però incisives, de petit format i amb una presentació sobria i elegant. Així, la nova col·lecció es va encetar amb l'assaig d'Enzo Traverso *Dialèctica de l'irracionalisme. Contribució a la historització de 'La destrucció de la raó' de György Lukács*, seguit de *Passatges de frontera. Els llocs i les idees d'un itinerari de vida*, una densa entrevista a Albert O. Hirschman a cura de Carmine Donzelli, Marta Petrusiewicz i Claudia Rusconi. Després han estat *Aspectes de la nova extrema dreta. Una conferència*, de Theodor W. Adorno i *Despertem!*, d'Edgar Morin.

Sota la solvent direcció de Gustau Muñoz, coneixedor atent de les novetats editorials europees, la Biblioteca de Pensament Crític posa, doncs, a l'abast del lector català les intervencions d'intel·lectuals que aporten eines per a una interpretació no conformista del món actual. O, millor dir, que les han aportades en el passat, però que adquireixen noves virtualitats en traslladar-se aquelles reflexions crítiques als problemes actuals, que massa sovint —com succeeix amb el feixisme— retornen, si és que mai se n'havien anat del tot. Autors com György Lukács, Theodor Adorno o Albert O. Hirschman són clàssics que ens traslladen als debats intel·lectuals dels anys de la Guerra Freda. Amb la singularitat d'Edgar Morin, que amb més de cent anys d'edat, és alhora un clàssic format en la resistència contra el nazisme i un pensador actual que alerta dels perills més imminents que amenacen la humanitat, de la crisi climàtica a la possibilitat, que semblava oblidada, d'una confrontació nuclear arran de la guerra d'Ucraïna.

Tots els autors triats fins ara —a banda de ser homes— comparteixen el fet de ser més o menys jueus, i més o menys marxistes. Jueus encara que no s'hi identificassen, com Lukács, que ni tan sols es considerava «jueu no jueu» a la manera d'Isaac Deutscher. O només mig jueus d'origen: el pare d'Adorno era convers al luteranisme. De família jueva no practicant, com Hirschman —aleshores Hirschmann, amb dues enes—, batejat en la religió protestant. Jueu també Edgar Morin, nascut Edgard Nahoum, de família sefardita. Aquesta coincidència no és anecdòtica. Com ha estudiat el mateix Enzo Traverso en *La fi de la modernitat jueva*, els anys d'entreguerres, entre l'Emancipació i l'Holocaust, van ser l'edat daurada de la intel·lectualitat crítica jueva. Una generació que trobava en el marxisme un dels instruments d'anàlisi de la realitat més suggestius, amb l'estímul afegit de les esperances dels primers anys de la Revolució russa. Que en alguns dels autors aquesta atracció hagués estat seguida per un distanciament, no exempt d'autocrítica, no treu la influència de Marx i els seus hereus en la seua formació. Hi ha casos com el de Hirschman, que havia estat militant de la Joventut Socialista alemanya i combatent en la Guerra Civil espanyola. En l'entrevista de 1994 encara recordava la «fascinació» de les seues lectures juvenils de Lenin: «m'agradaven molt els seus escrits

de 1917, estan plens de flexibilitat tàctica, i pense que la influència d'aquest home i del seu pensament es nota en algunes parts del meu treball». No deixa de ser sorprenent en un economista assessor del Pla Marshall i dels programes nord-americans de desenvolupament per a Amèrica Llatina dels anys seixanta.

La col·lecció es va iniciar amb una llibre que, d'entrada, no semblaria lligat als problemes actuals: una reflexió sobre una obra tan vasta i controvertida com *La destrucció de la raó* de György Lukács. Publicat el 1954 en la capital de la República Democràtica Alemanya, el llibre ha estat menystingut sovint com una mera justificació filosòfica de l'estalinisme. La proposta de Traverso, per tant, ha de començar argumentant l'interès de rellegir una obra vinculada a un moment històric tan poc procliu als matisos i al rigor analític com la Guerra Freda. Lukács era un *cold warrior* en el camp de batalla intel·lectual o ideològica. Era també un supervivent del feixisme i, potser més encara, de l'estalinisme, que tantes baixes va causar entre els intel·lectuals comunistes. La seua obra respon, com les inquietuds de l'Escola de Frankfurt, a l'Alemanya de l'altra banda del «teló d'acer», al trauma del nazisme. Calia explicar com va ser possible que a Europa i més encara en una nació que representava el màxim aconseguint de la ciència i la cultura, s'hagués abraçat el nazisme. Lukács tracta d'explicar Hitler per una deriva irracionalista, impugnadora dels valors de la Il·lustració, que es remunta a l'idealisme de Friedrich Schelling. Ressegueix la història cultural europea i alemanya per establir una genealogia de l'irracionalisme que, massa sovint, esdevé desenfocada i mancada d'una contextualització necessària. Però la diatriba és vigorosa i conté anàlisis brillants. Amb raó, Traverso es pregunta per què hauríem de renunciar a la relectura de Lukács, immers com va estar en unes circumstàncies tan adverses i contradictòries, quan autors conservadors i fins i tot reaccionaris són valorats per alguns aspectes de la seua aportació intel·lectual.

Passatges de frontera té tota una altra factura. No és un estudi sobre Hirschman sinó una llarga entrevista que flueix amb els records contats en primera persona. Les fronteres a què al·ludeix el títol són territorials, però alhora vitals, que manifesten un compromís permanent amb la causa de l'antifeixisme. Un itinerari que comença a l'Alemanya natal, com a jove militant socialista, i que va continuar amb la participació en la Guerra Civil espanyola i l'estada a l'Itàlia de Mussolini, col·laborant amb l'oposició al règim feixista. Després, descobertes les seues activitats, hagué d'emigrar als Estats Units, on es nacionalitzà i es va allistar en l'exèrcit nord-americà que lluità al nord d'Àfrica i en la campanya d'Itàlia. Fronteres que també va travessar per a formar-se com a economista en els més prestigiosos centres de França, Anglaterra i Itàlia, i que tornà a travessar quan, després d'anys

de treball com a assessor de programes de reconstrucció i desenvolupament econòmic, ingressà en la vida acadèmica, en un recorregut per les més prestigioses universitats nord-americanes. Traspasant també els límits entre les disciplines tradicionals, des de l'economia a la sociologia i la ciència política, sempre amb un pensament original que es posava ell mateix a prova.

En *Aspectes de la nova extrema dreta. Una conferència*, Theodor W. Adorno aborda una qüestió semblant a la que va motivar l'obra de Lukács: les condicions que fan possible el feixisme. Però en lloc de remuntar-se a la seua genealogia ideològica, a l'irracionalisme, com va fer l'autor hongarès, Adorno analitza quines situacions i quines forces socials l'alimenten. En aquesta intervenció, una conferència de 1967, ho feia no mirant cap al passat sinó al present de la República Federal Alemanya. L'ascens del neonazisme als anys seixanta era un símptoma que la derrota militar del règim hitlerià i l'adhesió de la nova Alemanya a l'Occident democràtic —CEE i OTAN, incloses— no havien erradicat les bases socials sobre les quals es mantenien latents les premisses del feixisme. La concentració del capital, els fenòmens de desclassament, les pors de la petita burgesia, la crisi permanent del món dels pagesos, tot unit al descrèdit de les institucions democràtiques i del socialisme, eren el caldo de cultiu d'un neofeixisme que, si bé era marginal en termes electorals, impregnava subterràniament el sentit comú d'àmplies capes de la població. Es tracta, doncs, d'una anàlisi que introduint nous elements com l'impacte negatiu de la globalització entre molts sectors populars, la manca de democràcia i transparència de la Unió Europea i els reptes que planteja la immigració, resulta rellevant per a explicar l'arrelament de la nova extrema dreta.

Finalment, el crit *Despertem!* d'Edgar Morin se situa en la línia de l'*Indigneu-vos!* de Stéphane Hessel, també un altre resistent antifeixista d'una trajectòria llarguíssima i coherent. Però com deia en una entrevista del mateix Morin, Hessel s'adreçava als qui d'alguna manera ja eren conscients de la situació però no hi reaccionaven suficientment, mentre que ell es proposa despertar-nos d'un «somniabulisme generalitzat». Morin se sorprèn de la incapacitat de comprendre el moment que vivim, de l'actitud de molta de gent de negar-se a veure la realitat per incòmoda. L'única esperança per a la humanitat és, en canvi, despertar, ser conscients de la crisi climàtica, de l'abast de la pobresa mundial, de l'impacte de la guerra, dels règims dictatorials, de la mercantilització de les relacions socials. En definitiva, s'imposa la urgència de comprendre el moment històric, de tenir la lucidesa i el valor d'afrontar aquesta època que vivim per a poder reaccionar col·lectivament ara que el temps se'ns acaba. ◀